Vida Miloševič-Arnold

REJNIŠTVO V INDIANI

UVOD

Rejništvo obstaja v vseh družbenih okoljih, odkar obstaja monogamna družina. V neformalne oblike nameščanja otrok iz revnih družin v tuje družine, bodisi za plačilo ali za pomoč pri delu, pa je v začetku tega stoletja začela posegati država, da bi zavarovala otroke.

Glede na to, da letos v Sloveniji praznujemo že sedemdeseto obletnico organiziranega rejništva, za katerega so se zavestno odločili naši predhodniki – strokovnjaki na področju otroškega varstva – in ga izbrali kot najustreznejšo obliko skrbi za otroke, ki iz različnih razlogov ne morejo živeti pri starših, je nedvomno primerno, da se ozremo tudi po svetu in primerjamo dosežke na tem področju pri nas in drugje. Pred nedavnim (aprila 1996) sem mesec dni preživela v Indianapolisu, v Indiani, ameriški državi Srednjega Zahoda, z namenom, da podrobneje spoznam organizacijo rejništva in vlogo socialnih delavcev na tem področju.

Nedvomno je, namreč, prav na področju rejništva najbolj vidna odgovornost strokovnih delavcev za nadaljno usodo klientov, otrok, katerih razvoj je v matični družini iz kakršnegakoli razloga ogrožen. Odločitev o izločitvi otroka iz matične družine ima tako za otroka kakor tudi za ves družinski sistem pomembne posledice. Nasprotna odločitev, da otrok ostane pri starših, pa je prav tako pogosto povezana z določenim tveganjem za otrokovno usodo.

Vsaka od možnih alternativnih rešitev mora biti sprejeta na temelju nedvoumnih strokovnih argumentov in s pomočjo tistega neopredeljivega občutka socialnih in drugih strokovnih delavcev, ki izhaja iz njihove osebne naravnanosti in jim »pravi«, kaj je v določenem primeru majboljša možna rešitev. Ravno vprašanja strokovne kompetentnosti, različnih intervencij, posameznih strokovnih korakov pri pomoči ogroženemu otroku in pogled socialnih delavcev na svojo strokovno vlogo pri delu na področju rejništva so bila v ospredju mojega zanimanja ob obisku v Indiani.

Nekatere vidike rejništva v Indiani bom prikazala s pomočjo primerjave te oblike skrbi za otroke in tega pomembnega področja socialnega dela s stanjem pri nas v Sloveniji. Presenetljivo je, kot bomo videli iz opisanega, časovno ujemanje določenih ukrepov na področju rejništva pa tudi sprejetih strokovnih rešitev.

RAZVOJ REJNIŠTVA V ZDA IN PRIMERJAVA A SLOVENIJO

Organizirano rejništvo ima v ZDA še daljšo tradicijo kot pri nas. Začelo se je že v petdesetih letih prejšnjega stoletja kot dejavnost dobrodelnega Društva za pomoč otrokom v mestu New York (*Children's Aid Society of New York City*), katerega ustanovitelj je bil Charles Loring Brace (1826-1890). Društvo se je soočalo s tisoči ogroženih otrok iz revnih družin,

med njimi mnogih brezdomcev, ki so tavali po ulicah velemesta. Brace je bil prepričan, da je zanje edina rešitev preselitev na podeželje Srednjega in Daljnjega Zahoda in njihova namestitev v kmečke družine. V podeželskem okolju so bile temeljne potrebe otrok zadovoljene, hkrati pa so jih umaknili iz mestnega okolja. Upoštevati je treba, da druge oblike otroškega varstva takrat še niso bile razvite. Vsa ta prva rejništva so pomenila dokončno preselitev otrok v novo okolje, bila so torej dolgoročna, saj so bili otroci v teh družinah do osamosvojitve.

V obdobju po državljanski vojni (1865-1900), za katerega je značilna hitra industrializacija, ekonomski razcvet in množične migracije, so se razvili številni socialnovarstveni programi za varstvo otrok, vključno z nekaterimi specializiranimi institucionalnimi oblikami, pa tudi koncepti za moderno rejništvo. Vse te dejavnosti so nastajale v okviru neprofitnih dobrodelnih organizacij, saj je država na področje socialnega varstva posegla veliko pozneje.

Na Prvi konferenci Bele hiše o otrocih in mladini (1909) so sprejeli načela sodobnega rejništva: zgolj revščina ne more biti razlog za namestitev otroka v rejniško družino; rejništvo mora biti časovno omejeno in organizirano v okolju, iz katerega otrok izhaja; rejniki in rejenci se morajo čim bolje prilagoditi drug drugemu; rejniki morajo za svoje delo dobivati plačilo (rejnino). Zakon o socialni varnosti (*Social Security Act*) iz leta 1935 je dal tudi osnovo za uresničevanje teh načel, saj je zagotovil denarno pomoč revnim družinam z otroki in tudi plačevanje rejnin.

Kljub temu je neplačano rejništvo v praksi še dolgo obstajalo, deloma zaradi pozitivne motivacije rejniških družin, deloma pa zaradi pomoči rejencev pri kmečkem delu. Država je tako na račun rejnikov in rejencev prihranila veliko denarja (Galaway 1990: 14).

Tudi v Sloveniji ima rejništvo že kar dolgo zgodovino. Država in dobrodelne organizacije so se za to obliko varstva otrok začele zanimati in urejati ta vprašanja v približno enakem časovnem obdobju kot v ZDA, namreč leta 1906. Takrat je časopis *Laibacher Zeitung* poročal o nameščanju otrok v tuje družine. Poročilo o tem je obravnaval tudi Prvi avstrijski kongres o otroškem varstvu.

V obdobju po prvi svetovni vojni je bilo veliko otrok brez staršev, zato je postalo poleg domskega varstva pomembna oblika skrbi za te otroke tudi rejništvo. Zato je jugoslovanski Zakon o zaščiti otrok iz leta 1922 uvedel institut rejništva, ki je bilo namenjeno zlasti sirotam in zapuščenim otrokom brez svojcev. Slabe gmotne razmere matične družine niso mogle biti razlog za namestitev otroka v rejniško družino. Za rejnike so po zakonu izbirali »poštene« družine, od katerih se je pričakovalo, da bodo otroku zagotovile potrebno varstvo in vzgojo. Določbe zakona so veljale le za tista rejniška razmerja, kjer je državni skrbstveni organ, ki je izdal odločbo o namestitvi otroka v rejniško družino, sklenil z rejniki posebno pogodbo in tudi nadziral potek rejništva. Državni skrbstveni organ je lahko naloge v zvezi z rejništvom zaupal tudi humanitarnim društvom (Zupančič 1973: 94-96).

Organizirano rejništvo se je pri nas začelo leta 1926. Mladinski oddelek takratnega Ministrstva za socialno politiko je ustanovil Dečji dispanzer in Dečji in materinski dom kraljice Marije. Otroški dispanzer in dobrodelno društvo sta se pozneje združila, tako da je nastal Zavod za zaščito mater in otrok.

Vendar pa je zavod kmalu postal pretesen za vse otroke, ki so potrebovali varstvo, zato so razvili prvo otroško kolonijo v Lukovici pri Domžalah. Ker se je rejništvo izkazalo kot uspešna oblika skrbi za otroke, je Zavod za zaščito matere in otroka postopoma razvil še več takih otroških kolonij (v Ljubljani, njeni okolici, na Polici pri Grosupljem, v Železnikih in pozneje še drugje). Zaradi dobre organizacije in sistematičnega spremljanja otrok v rejniških družinah v otroških kolonijah štejemo leto 1926 za začetek sodobnega rejništva pri nas. Te prve kolonije so zlasti v okolici Domžal in

Grosupljega ustvarile rejništvo kot tradicionalno družinsko dejavnost, ki se v teh okoljih vse do danes prenaša iz roda v rod.

Zanimivo je, da so že številne prejšnje generacije slovenskih strokovnih delavcev na področju otroškega varstva dajale prednost rejništvu pred domskim varstvom.

Danes je v ZDA okoli pol milijona rejencev, v Indiani pa jih je bilo konec leta 1994 3.011 (Indinana ima okoli 5 milijonov prebivalcev), predvidevanja za letošnje leto pa kažejo velik porast potreb po rejništvu, in sicer kar na 7.000 otrok (podatki *Indiana Family and Social Services Administration*, 1996).

V Sloveniji pa je danes po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve v rejništvu 1.550 otrok.

ZAKONSKA UREDITEV REJNIŠTVA V ZDA (IN INDIANI)

Skrb za otroke in družino je v ZDA urejena z zveznim zakonom. Seveda lahko posamezne zvezne države sprejemajo dodatne predpise, s katerimi izboljšajo temeljne socialne pravice prebivalcev, vendar pa morajo zanje zagotoviti tudi ustrezne finančne vire. Zato je večina dodatnih programov zagotovljenih v okviru delovanja dobrodelnih organizacij, ki pa jih lahko država pooblasti tudi za opravljanje storitev, ki so po zakonu v njeni pristojnosti, kot je denimo rejništvo, posvojitve in podobno.

Rejništvo je bilo v ZDA po drugi svetovni vojni urejeno z novelo Zakona o socialni varnosti iz leta 1961, podrobneje pa z Zakonom o posvojitvah in otroškem varstvu iz leta 1980. Namen programa rejništva, v skladu z gornjim zakonom (poglavje IV-E), je zaščita in skrb za tiste otroke, ki so izločeni iz lastnih družin. Z rejništvom želijo onemogočiti izrabljanje in zanemarjanje otrok in zagotoviti ustrezna strokovna obravnava za tiste otroke, ki potrebujejo pomoč zunaj matične družine. Zakon zagotavlja plačevanje stroškov za vzdrževanje otroka (rejnino) in kritje stroškov zdravstvenega varstva za otroke, katerih matične družine so upravičene do denarne pomoči za otroke.

Program je torej namenjen otrokom, za katere starši ne skrbijo primerno. Sodnik Mladinskega sodišča (*Juvenile Court*) mora ugotoviti, da:

a) je bilo storjeno vse, da bi se preprečila izločitev otroka iz družine, ali da je bil opravljen poskus ponovne vključitve otroka v matično družino in

b) je namestitev v rejništvo v interesu otroka.

Sodnik mora tudi potrditi otrokovo namestitev v rejništvo (prek agencij, ki imajo koncesijo za to dejavnost, ali pa neposredno v rejniške družine, ki imajo licenco za opravljanje rejniške funkcije), k sorodnikom ali v ustrezno institucijo.

Tukaj smo že pri dveh bistvenih razlikah pri ureditvi rejništva v Sloveniji in v ZDA oziroma Indiani. Odločitev o premestitvi otroka je tam v pristojnosti sodnika za mladoletnike, ki se pri tem lahko opira na predloge strokovnjakov, ne pa nujno. Socialni delavci, s katerimi sem se pogovarjala in jim predstavila našo ureditev, so vsi po vrsti dejali, da je naš sistem boljši, saj daje socialnim delavcem več pooblastil in moči. Seveda pa kompetence in moč, ki se kaj lahko sprevrže tudi v nemoč, povečajo tudi odgovornost socialnih delavcev. O tem, v kolikšni meri sodnik upošteva strokovna mnenja, si moji sogovorniki niso bili edini. Večina jih je trdila, da strokovna mnenja pomenijo osnovo za sodnikove odločitve, če so le dovolj utemeljena, nekateri pa z upoštevanjem predlogov ukrepov niso zadovoljni.

Druga pomembna razlika je v tem, da se v Indiani z rejništvom ne ukvarja le državna socialna služba na ravni okrajev (*county*), temveč tudi za to pooblaščene zasebne agencije. Država tem agencijam podeli koncesije, sodnik pa jim lahko zaupa otroka, če njihov program ustreza otrokovim specifičnim potrebam. Državna socialna služba tem agencijam storitve tudi plačuje v skladu s pogodbo.

V Indiani se z rejništvom, poleg drugih programov skrbi za ogrožene otroke,

ukvarjajo tri agencije: *Children's Bureau, Pleasant Run* in *Villages of Indiana*. V praksi te agencije skrbijo za otroke, ki potrebujejo zahtevnejšo, terapevtsko ali specializirano obliko rejništva, za rejništvo otrok brez posebnih potreb pa navadno poskrbi državna socialna služba.

Poznajo tri vrste rejništva, in sicer: redno rejništvo (*regular family foster care*), namenjeno otrokom brez posebnih potreb, terapevtsko ali specializirano rejništvo (*therapeutic family foster care*) in rejništvo za nujne primere (*emergency family foster care*). Tretja oblika je namenjena otrokom v času, ko so izločeni iz matične družine in še čakajo na sodnikovo odločitev o svoji nadaljnji usodi. Rejniške družine za nujne primere so še posebej preskušene in za svojo stalno pripravljenost tudi denarno stimulirane.

TERAPEVTSKO REJNIŠTVO

Glede na to, da te oblike rejništva pri nas ne poznamo (z izjemo projekta, ki je potekal pred nekaj leti, s katerim so nameravali v Sloveniji vpeljati specializirano obliko rejništva), jo bom tukaj na kratko predstavila.

Terapevtsko rejništvo se je razvilo po dveh poteh. Prva je peljala različnih oblikah rejništva – brezplačno rejništvo, namestitev otroka v rejniški družini kot ukrep države za zaščito otroka in rejništvo za težavne otroke. Druga pot je povezana z deinstitucionalizacijo na področju varstva otrok in mladostnikov z motnjami, ki se je začela v zgodnjih šestdesetih letih. Takrat so začele številne institucije za usposabljanje ali prevzgojo otrok in mladostnikov vpeljevati terapevtske rejniške družine kot dopolnitev ali alternativo celostni zavodski obravnavi.

Zakon o socialni varnosti iz leta 1961 je omogočil višje izdatke za otroke s posebnimi potrebami. Tako so lahko družine, ki so bile pripravljene in sposobne skrbeti za otroke s posebnimi potrebami in težavami, dobile k običajni rejnini še poseben dodatek. To možnost so strokovne službe otroškega varstva seveda uporabile in tako so rejniki v zgodnjih sedemdesetih letih prejemali te dodatke kar za polovico rejencev (Galaway 1990: 10).

O pravem terapevtskem rejništvu lahko govorimo potem, ko so izoblikovali in izpeljali sistematične izobraževalne programe za rejnike pred sprejemom otroka in tudi v času bivanja rejenca v njihovi družini. Tako so rejniki dejansko partnerji socialnim delavcem in staršem v skrbi za otroka.

Bistvene značilnosti terapevtskega rejništva so naslednje:

a) pomoč otroku se zagotavlja v družini na domu rejnikov,

b) rejniki so izbrani in usposobljeni za pomoč otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami, ki izvirajo bodisi iz čustvenih, vedenjskih ali razvojnih motenj, bodisi iz posebnih zdravstvenih ali kulturnih potreb,

c) strokovnjaki obravnavajo omejeno število rejencev in rejnikom zagotavljajo vso potrebno oporo, nasvete in redni strokovni nadzor,

č) rejniki prejemajo plačilo, ki bistveno presega običajno rejnino,

d) specializirane programe rejništev vodijo bodisi posebne službe, ki so se specializirale za to dejavnost, ali pa posebne enote v okviru obstoječih služb.

To vrsto rejništva lahko opredelimo takole: terapevstsko (ali specializirano) rejništvo je program, s katerim za otroke in mladostnike iz zelo neurejenih družinskih razmer uredijo namestitev v izbranih rejniških družinah, ki so za to posebej usposobljene in imajo zagotovljeno strokovno pomoč in nadzor ob soočanju z vedenjskimi problemi otroka (Galaway 1990: 15).

Rejništvo najstnikov (od 13 do 20 let) v praksi že zaradi težavnega razvojnega obdobja štejejo med terapevtska rejništva.

POSTOPEK NAMESTITVE OTROKA V REJNIŠTVO

Denimo, da v šoli opazijo, da je z otrokom nekaj narobe. Šola je dolžna to takoj sporočiti pristojni službi za zaščito otrok (*Child Protective Services*), ki je sestavni

del Oddelka za socialno varstvo in deluje znotraj njegove službe za pomoč družini in otrokom. Če vodja primera (*case-manager*) iz te službe, ki opravi vse poizvedbe o konkretnem primeru, presodi, da je otrok v matični družini ogrožen, ga začasno namestijo bodisi v otroški dom (*Childrens' Guardian Home*) ali pa v rejniško družino za nujne primere, kjer potem otrok počaka na odločitev sodnika o ukrepu za njegovo varstvo in vzgojo.

Otroke, ki so starejši od dvanajst let, na sodišču zastopajo posebni zagovorniki (*child's advocate*), ki poskušajo uveljaviti njihove želje. Ti zagovorniki so prav tako zaposleni na oddelkih za socialno varstvo – v službi za pomoč družini in otroku. Delavec, ki je odgovoren za otroka (imenujejo ga *case-worker* ali *case-manager* in ni nujno socialni delavec), zbere o primeru vse potrebne podatke in skliče konferenco o primeru (*case conference*), na kateri sodelujejo vsi, ki so povezani s primerom: vodja primera, njegov supervizor, strokovna skupina za permanentne namestitve (3 vodje primerov in njihovi supervizorji), otrokovi starši ali rejniki (tisti, ki trenutno skrbijo za otroka in poznajo njegove potrebe). Na tem sestanku skupina izoblikuje predlog najustreznejšega ukrepa, ki ga posreduje sodišču. Odločitve, kot smo že rekli, sprejema sodnik, največ vpliva nanje pa ima vodja primera.

Seveda je vprašanje, zakaj je *case-worker* le izjemoma socialni delavci. Odgovor je verjetno v tem, da je delo v državnih službah, v primerjavi z neprofitnimi organizacijami, manj ugledno in slabše plačano, poleg tega pa so delavci neprimerno bolj obremenjeni kot v zasebnih socialnih agencijah. Do letošnjega leta je zanje veljal normativ 70 primerov letno, sedaj so ga znižali na 35, kar pa še vedno ni primerljivo z zasebnimi agencijami, kjer velja normativ od 12 do 18 primerov letno

Če na tem področju dela socialni delavec, je to praviloma tisti, ki ima nižjo stopnjo strokovne izobraze, torej »le« visokošolsko, ne pa tudi magisterija iz socialnega dela.

Sodelovala sem na timskem sestanku vodij primerov Službe za rejništvo v okviru Odseka za pomoč družini in otrokom Oddelka za socialno varstvo Marion County v Indianopolisu, kjer je bila edina socialna delavka vodja oddelka (hkrati tudi supervizorka ostalim). Vsaka od petih delavk (dve sta bili tisti dan odsotni) je predstavila po en primer, kjer je želela dobiti nasvet ali pa potrditev vodje (komuniciranje je potekalo le vertikalno). Razpravljale so predvsem o primerih, kjer je šlo za utemeljevanje potrebe po denarnih izdatkih (podaljšanje rejništva, denarna pomoč družini ob vrnitvi otroka in podobno). Dobila sem vtis, da vse obravnave v državni socialni službi za pomoč družini potekajo bolj formalno in da je dejanska skrb za otroka prepuščena zasebnim agencijam, ki zagotavljajo rejništvo. Sprašujem se le, kako se to odraža na življenju otrok v rejništvu, ki ga zagotavlja sama državna služba. Sicer pa je 15-letni rejenec Jimmy, eden mojih sogovornikov, izjavil, da je delavka, ki je zanj odgovorna na državni ravni, »lena« in »nezainteresirana za njegovo življenje«!

Sodišče za mladoletnike po obravnavi, na kateri sodelujejo vsi, ki so bili vključeni v predhodni postopek, odloči o tem, ali se bo otrok vrnil k staršem ali pa se bo zanj zagotovilo varstvo izven matične družine. V primeru odločitve, da se otroka začasno ali stalno izloči iz matične družine, so možnosti namestitev v otroški dom, stanovanjsko skupino ali rejniško družino, ali pa posvojitev. Posvojitev se prav tako kot pri nas dokončno uredi šele po (polletnem) poskusnem obdobju; dotlej je otrok pri bodočih posvojiteljih dejansko v rejništvu.

Otroka, ki ima določene motnje ali težave, sodišče najpogosteje zaupa eni od treh zgoraj navedenih zasebnih agencij, ki se ukvarjajo z zaščito otrok na podlagi koncesije. Nekatere od teh agencij prevzamejo tudi vse delo z otrokovo matično družino, druge pa le delo z rejenci in rejniškimi družinami. Opredelitev nalog posameznih služb, ki so vključene v pomoč otroku in matični družini, zadolžitev rejnikov in roditeljev, včasih pa tudi

otroka (če je starejši od 14 let), opravijo v pisni obliki kot načrt primera (*case plan*) na sodišču. Vodja primera mora vsake tri mesece poročati sodniku, ki ponovno presodi pravilnost prvotne odločitve. Vsake pol leta pa sodišče preverja načrt primera, ki se ga po potrebi dopolni ali spremeni. Sprejeti ukrep se spremeni, če se prejšnji iz kakršnega koli razloga pokaže neučinkovit.

Če se starši ne držijo dogovora, se sproži postopek za odvzem otroka ali za odvzem roditeljskih pravic. Ti postopki so, v primerjavi s stanjem pri nas, dokaj kratki (do šest mesecev). Zakon je nedvomno strožji, in roditeljske pravice avtomatično ugasnejo že, če je otrok leto in pol v rejništvu in starši kljub strokovni pomoči niso zagotovili možnosti, da bi se varno vrnil domov.

Za rejence, ki iz matičnih družin odhajajo v samostojno življenje, so socialni delavci razvili posebne programe priprav na osamosvojitev, da jim tako pomagajo prebroditi morebitne težave ob prehodu iz rejniške družine.

NAČELA NA PODROČJU REJNIŠTVA

To, kar je v ZDA dobro in bi nedvomno kazalo posnemati, je način oblikovanja politike na tem področju in sprejemanja oziroma spreminjanja zakonodaje. Tako ekspertne skupine opravijo ustrezne raziskave, ocenijo dotedanjo prakso in na tej osnovi izdelajo predloge za nove zakonske rešitve. Strokovnjaki imajo tako prek raziskovalnih projektov (ki jih navadno naroči in financira država) in evalvacije praktičnih izkušenj priložnost vnašati nove ideje v prakso in neposredno vplivati na oblikovanje razmerij v zapletenm sistemu rejenec-rejniki-matična družina-strokovna služba.

Do pomembnih regulativnih in konceptualnih sprememb na področju rejništva v letu 1961, ki so omogočile bolj organizirano, sistematično vodeno in kvalitetnejše rejništvo in je pripeljalo tudi do terapevtskega rejništva, je prišlo na osnovi raziskave, ki je opozorila na tisoče izgubljenih otrok, ki so jih socialne službe namestile v rejniške družine na območju drugih zveznih držav in sčasoma nanje – pozabile! Ugotavljali so tudi številne premestitve otrok iz ene rejniške družine v drugo in iz rejniških družin v zavode. Takrat so strokovnjaki s področja socialnega dela opozorili tudi na kadrovsko pomanjkljivost državne socialne službe, na nizke rejnine in druge pomanjkljivosti, ki so ovirali boljšo skrb za otroke v rejništvu.

Načelo, ki se je izoblikovalo na podlagi ugotovitev iz prakse in je usmerjalo tudi še pripravljalce poznejše zakonodaje na tem področju, je bilo načrtovanje trajne namestitve za otroke, ki ne morejo živeti v lastnih družinah. To načelo in z njim usklajeno zakonsko določilo (ki v Indiani velja šele dve leti) pomeni, da je lahko otrok v rejništvu le 18 mesecev, nato pa lahko staršem avtomatično odvzamejo roditeljske pravice in otrok lahko gre v posvojitev.

Nadaljnje raziskave rejništva na zvezni, pa tudi na državni ravni, ki so bile podlaga za poznejšo zakonodajo na tem področju (Zakon o posvojitvah in Zakon o otroškem varstvu, oba iz leta 1980) so opozorile, da je odločitev za izločitev otroka iz matične družine pogosto premalo pretehtana in da ni storjeno dovolj za njegovo vrnitev k staršem. Veljavna zakonodaja temelji na načelu ohranitve družine in njene ponovne združitve (*family preservation, family reunification*). Tukaj gre za zelo intenzivno in vnaprej načrtovano delo z matično družino in vključitev staršev v proces pomoči otroku, ki poteka v obliki ustreznih terapij, rednih obiskov socialnih delavcev na domu, rednih, a kontroliranih obiskov otroka pri starših, če živi izven doma, in podobno. Cilj tega dela je obdržati družino skupaj in zagotoviti vsakemu članu ustrezno strokovno pomoč. Zelo razviti in razširjeni so programi za starševstvo, s katerimi učijo starše opravljati to nalogo in konstruktivno razreševati konflikte v družinski skupini.

Ne glede na to, da se je to načelo izoblikovalo na osnovi ekonomskih pokazateljev, torej prevelike porabe na

področju rejništva, je njegova ideja v bistvu v korist otroka, saj ima vsak otrok pravico živeti v družini, najprej seveda v svoji lastni. V praksi pa to načelo pomeni bolj poglobljeno obravnavo razmer v otrokovi družini in načrtno delo s celostnim družinskim sistemom, da se člani družinske skupine naučijo živeti skupaj in usklajevati svoje družinske vloge.

V kontekst tega načela sodi tudi zakonska zahteva in iz nje izhajajoča zavestna strokovna odločitev, da v primeru potrebe po izločitvi otroka iz matične družine najprej poiščejo rejnike med sorodniki. Tudi na ta način se ohranja in utrjuje socialna mreža, ki jo ima otrok s svojci.

V praksi pa socialni delavci upoštevajo še eno načelo, namreč tega, da rejence nameščajo v družine, ki so jim kulturno blizu. To pomeni, da poskušajo otroke nameščati v družine, ki pripadajo isti rasni skupini kot otrok, saj je rasa sinonim za kulturo. Za različne rase, ki živijo v ZDA, namreč ne moremo trditi, da živijo skupaj, lažje bi rekli, da bivajo nekako vzporedno in se tolerirajo, ali natančneje, belci kolikor toliko tolerirajo pripadnike ostalih ras. Tudi statistiko vodijo glede na rasno pripadnost obravnavanih primerov.

Kot smo že omenili, je zakonodaja v šestdesetih letih omogočila kvalitetnejši razvoj rejništva, vključitev številnih neprofitnih organizacij v to dejavnost in seveda velikansko povečanje sredstev za otroke v rejništvu. Ne glede na to pa socialni delavci še vedno tožijo, da imajo na razpolago premalo kvalitetnih rejniških družin.

DELO Z REJNIŠKIMI DRUŽINAMI

Omenili smo že, da je delo strokovnih delavcev (tukaj mislimo tiste v službah neprofitnih organizacij) z rejniki poglobljeno in načrtno. Čeprav socialni delavci pravijo, da jim rejniških družin primanjkuje, pred namestitvijo otroka vanje vseeno dodobra pretehtajo, ali so za to primerne (imajo pa seveda na razpolago še številne druge možnosti, kot smo že navedli). Pred sprejemom otroka morajo bodoči rejniki tudi na 20-urno usposabljanje za rejniške družine, ki ga plača država. Vsebina tega usposabljanja je namenjena zlasti spoznavanju samega sebe, osebni rasti in spoznavanju mehanizmov za reševanje konfliktov.

V času skrbi za rejenca imajo rejniki letno še po 12 ur usposabljanja za svojo vlogo. Poleg tega pa imajo rejniki, ki se ukvarjajo s terapevtskim rejništvom, zagotovljen stik s socialnim delavcem ob vsakem času, podnevi in ponoči, kadar se za to pokaže potreba. Po programu mora socialni delavec enkrat tedensko vzpostaviti stik z rejniško družino (če ni posebnosti, opravi to po telefonu), vsaka dva tedna pa družino obišče na domu. Ob tako intenzivnem sodelovanju se lahko med rejniki in socialnimi delavci dejansko razvije medsebojno spoštovanje in poseben partnerski odnos, ki omogoča, da otroka skladno usmerjajo.

Vsi rejniki, s katerimi sem se pogovarjala, sprejemajo socialne delavce kot sodelavce v procesu pomoči otroku. Nanje se obračajo vedno, kadar potrebujejo strokovni nasvet ali oporo zaradi vzgojnih težav z rejencem.

FINANCIRANJE REJNIŠTVA

Rejnine se zagotavljajo deloma iz zveznega proračuna in deloma iz sredstev krajevno pristojnih okrajev. Višina rejnine je določena po dnevih, odvisno od otrokove starosti in njegovih specifičnih potreb, je pa neprimerno višja za otroke v terapevtskem rejništvu. Pa si oglejmo še mesečne vsote:

Redno rejništvo	starost	Terapevtsko rejništvo
13,15 $	0-4 leta	+ 100,60 $
15,40 $	5-11 let	+ 200,00 $
17,25 $	nad 12 let	+ 300,00 $

Rejniške družine, ki so stalno pripravljene sprejemati otroke, tudi za krajšo dobo, dobivajo samo za pripravljenost

17,25 dolarjev dnevno, za otroka pa še pripadajočo rejnino.

Že na prvi pogled vidimo, da so rejniške družine v Indiani za svoje delo kar primerno nagrajene. Če vzamemo za primer rejnico, ki ima v oskrbi najstnika z vedenjskimi težavami, in gre pri tem za terapevtsko rejništvo, dobiva mesečno po 817,50 dolarjev (111.180 tolarjev). Primerjali raje ne bomo, navedemo naj le še, da lahko rejniška družina zahteva še poseben dodatek za otrokova oblačila in obutev.

Kolikor sem lahko spoznala med razmeroma kratkim obiskom, lahko rečem, da tudi v ZDA socialno varstvo in socialno delo ne sodita ravno med ugledne in dobro plačane dejavnosti oziroma stroke. V primerjavi s stanjem pri nas pa moram poudariti nekatere značlnosti, ki izstopajo in dajejo vsem udeležencem v procesu rejništva bistveno ugodnejše možnosti. To so:

a) Socialno varstvo je že dolgo zelo razvejeno in neprofitni sektor nevomno ponuja klientom in državni socialni službi veliko alternativnih možnosti. Po drugi strani pa ravno bogata ponudba izven javnega sektorja v nekem smislu hromi njeno delovanje, tako da socialna služba v državni upravi deluje kot nekakšen socialni urad.

b) Socialno delo je že visoko profesionalizirano in je razvilo precizne strokovne korake za različna področja delovanja, torej tudi pri rejništvu, in jih primerno poimenuje (razvit strokovni jezik!). Sem sodi tudi razvita raziskovalna dejavnost na področju socialnega dela, katere rezultate zakonodajalec tudi upošteva. Naj omenim še bogato strokovno literaturo, ki nastaja na podlagi raziskovanja in evalviranja prakse. Nedvomno so tudi idealni normativi dosežek profesionaliziranosti in dobre organiziranosti socialnih delavcev.

c) Med številnimi službami, institucijami in posameznimi strokovnjaki poteka dobra koordinacija, ki po eni strani zahteva visoko raven profesionalnosti, po drugi pa tudi razvito in dosegljivo tehnologijo, ki omogoča neovirano komuniciranje (telefonski odzivniki, računalniška mreža, pagerji, telefaksi in podobno).

d) Glede na plače strokovnih delavcev in višino rejnin lahko ugotovimo, da je delo vseh udeležencev na področju rejništva cenjeno, kar tudi daje podlago za dobre dosežke v pomoči otrokom in njihovim matičnim družinam.

Določene dosežke bi nedvomno kazalo posnemati, nikakor pa ne moremo sprejeti vseh rešitev. Nedvomno pa lahko začnemo v Sloveniji brez posebnih težav postopoma vpeljevati posamezne strokovne korake pri delu z rejenci, rejniškimi in matičnimi družinami.

Literatura

Encyclopedia of Social Work (1965). New York: NASW.

B. Galaway (1990), The Place of Special Foster Family Care in a System of Child Welfare Services. V: *International Perspectives on Specialist Foster Family Care*. Saint Paul: Human Service Association.

Foster Care (1996). Indiananpolis: Indiana Family and Social Services Administration.

V. Milošević (1982), *Rejništvo v Sloveniji*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Višja šola za socialne delavce.

K. Zupančič (1973), *Pravni aspekti rejništva*. Doktorska disertacija. Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.